

PREGLED SVILOGOJSTVA IN SVILARSTVA NA SLOVENSKEM MED 17. IN 21. STOLETJEM

Članek prinaša zgodovinski pregled svilogojstva in svilarstva na območju današnje Slovenije. *S pomočjo literature in časopisnega gradiva osvetljuje razvoj svilogojstva in z njim povezane osebnosti, problematiko svilogojstva in njegov zaton. V članku so podane informacije o prihodu svilogojstva iz azijskega v evropsko okolje, nato pa kratko predstavi razvoj rabe svile v Evropi. Večji del je kronološko zamejen med 17. in 21. stoletjem in se dotika posameznih osebnosti, krajev ali tematik, povezanih s svilogojstvom na Slovenskem.*

Ključne besede: svilogojstvo, svilarstvo, zgodovina, slovenske dežele, manufakture.

UVOD

Pričujoče besedilo je nastalo kot nekajletno zbiranje podatkov, literature in znanj v sklopu ponovnega obujanja svilogojstva. Prav to je dobilo nov zamah po letu 2015, sam pa sem se vanj začel aktivno vključevati v letu 2019. Svilogojstvo na Slovenskem je kot predmet zgodovinskega raziskovanja v slovenskem prostoru sicer dodobra obdelal že Josip Žontar, ki ga je opredelil od njegovega prihoda na slovensko ozemlje do zatona v času Federativne ljudske republike

Jugoslavije.² Nato so tematiko iz posameznih vidikov obdelovali številni pisci: Jože Šorn se je posvetil svilarskim manufakturam,³ Vesna Mia Ipavec etnografskemu vidiku in pregledu goriške svilogojске regije,⁴ Jožica Antolič je v svojem diplomskem delu celovito pregledala tako zgodovinske, socialne, kot tudi naravoslovno-tehnične vidike svilogojstva in svile,⁵ v zadnjem času pa so nastajali tudi prispevki ob posameznih razstavah⁶ in ponovnem obujanju svilogojstva v posameznih mikroregijah (npr. Ormož), kot je razvidno pri Katarini Vaupotič.⁷ Za celovito dožemanje razmer svilogojstva so v članku uporabljeni tako tuja kot tudi domača zgodovinska literatura, umetnostnozgodovinska literatura, naravoslovno-tehnični priročniki, časopisno gradivo in tiskani viri kot tudi različni strokovni in izvirni članki. Spremljajoče slikovno gradivo je priloženo kot dokumentarni dokaz številnih vidikov svilogojstva in svilarstva na tleh današnje Slovenije.

OD ZAČETKOV SVILOGOJSTVA V AZIJI DO PRIHODA V EVROPO

Začetke svilogojstva in svilarstva lahko umestimo še v čas neolitika na Kitajskem, kjer so približno pred 6000 leti nastale prve svilene

1 Marko Balažič, študent umetnostne zgodovine in zgodovine na Filozofski fakulteti Maribor. V prostem času se skupaj z družino ukvarja s svilogojstvom, še posebej pa se posveča svilarstvu (odvijanju svilenih niti, predenju svilenе preje, izdelovanju (pol)izdelkov, vezenju posvetnih in liturgičnih tekstilij).

2 Josip Žontar, *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja*, Ljubljana 1957.

3 Jože Šorn, *Svilarske manufakture v Ljubljani (1723–ok. 1800)*, Kronika, 1/2, 1953 str. 103–111.

4 Vesna Mia Ipavec, *Murve in kavalirji: svilogojstvo na Goriškem*, Ljubljana 2008.

5 Jožica Antolič, *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem*, Maribor 2004 (tipkopis diplomskega dela).

6 Marko Balažič, *Svilogojstvo in svilarstvo. Zgodovina svilogojstva na Slovenskem*, v: Tatjana Štefanič et. al., *Veščine in skrivnosti mojstrov in mojstric tkanja*, Ptuj 2023, brez paginacije.

7 Katarina Vaupotič, *Obujanje tradicije svilogojstva in svilarstva na Ormoškem*, Zgodovinski zapisi (ur. Manica Hartman), XIX/2022, str. 48–50.

tkanine.⁸ S svilogojstvom pa deloma mitološko, deloma zgodovinsko povezujejo cesarico Leizu (Xi Ling-Shi).⁹ Svilna cesta je omogočala, da je bogato trgovsko blago z vzhoda prečilo azijski kontinent in preko kontinentalnih in pomorskih poti prišlo v Evropo. Zanimanje za svilo pa je raslo, saj je veljala za izjemno dragocen in skrivnosten material, kar lahko pripišemo delikatnemu postopku izdelave, ki so ga Kitajci skrbno čuvali.¹⁰ V 6. stoletju, natančneje med letoma 552 in 553 n. š., sta menihi v pohodniških palicah jajčeca sviloprejk pretihotapila na Zahod, v Konstantinopol, kjer je proizvodnja svile dobila svoj zagon.¹¹

Bizanc je postal center svilogojških manufaktur. V času cesarja Justinijana I. (482–565) je svilarska industrija v Bizancu doživela razmah, saj lahko govorimo o materialu z visoko ceno in kvaliteto ter vzdržljivostjo. Svilene tkanine so se ukoreninile kot najznačilnejši material visokih državnih dostojanstvenikov, le najdražje pa so pripadle cesarski družini. Svilene tkanine so v nemški prostor prišle preko beneške in amalfijske trgovine. Svileni blago je bilo v kombinaciji z zlatom in dragimi kamni poglavitni material tako Cerkev, kot tudi plemstva v Evropi.¹² Najlepši primer so vrhnja liturgična oblačila, ki so bila izdelana pretežno iz svilenih tkanin (brokati, žamet, saten, damast), saj so izražala bogastvo

cerkve in zahtevo po le najboljših materialih za liturgične paramente.¹³

Svilene tkanine so bile pomemben izvozni in prodajni material severnoitalijanskih mest, med katerimi so se kot središča svilarstva in svilarske tehnologije uveljavila Lucca, Genova, Benetke, Milano in Firence. Vsako od teh je uspelo iznajti in formulirati nov, nekoliko drugačen postopek tkanja raznih tipov svilenih tkanin. Benetke in Firence sta bili središči, kjer so od 15. stoletja naprej proizvajali bogate brokate in žamete (navadno v kombinirani tehniki), ki so iz osmanske tradicije prevzeli motiv granatnega jabolka.¹⁴

V 17. stoletju so v Genovi začeli tkati večbarvne žamete z obširnimi cvetličnimi vzorci, namenjene predvsem kot tapetniško blago. Imenovali so jih genovski ali *jardinière* žameti in so bili v uporabi še v 18. stoletju.¹⁵

Druga pomembna evropska središča svilarske produkcije so bila Tours, Lyon kot posledica nantskega edikta, (1685) pa so francoski tkalci emigrirali tudi v Anglijo, na Nizozemsko in v Nemčijo, kjer so ustanovili nove manufakture in prinesli svoje znanje.¹⁶ Podoben primer lahko opazujemo tudi v primeru Pierra Toussainta Taboureta, ki je svojo manufakturno ustanovil v Ljubljani. Razlogi njegovega prihoda sicer niso znani.¹⁷

8 Mary Schoeser, *Silk*, New Haven/London 2007, str. 17.

9 Štefanič, *Veščine*, 2023, brez paginacije.

10 John Feltwell, *The Story of Silk*, Sutton 1990, str. 5.

11 Novice gospodarske, obertniške in narodne, 26. 10. 1859, št. 43, str. 344.

12 Ludmila Kybalova, Olga Herbenova, Milena Lamarova, *The Pictorial Encyclopedia of Fashion*, London 1968, str. 87.

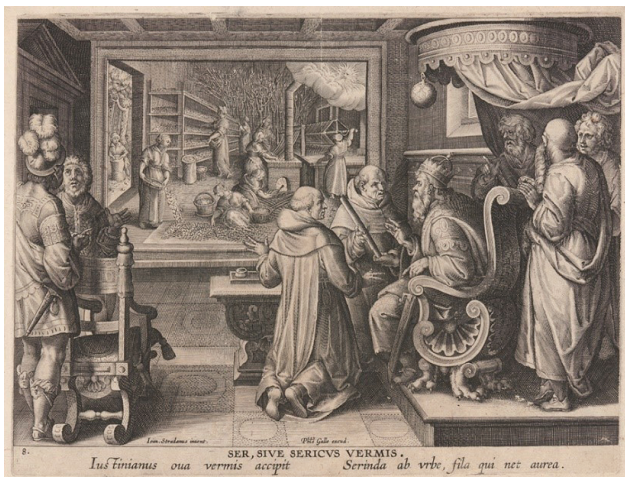
13 Janez Flis, *Umetnost v bogočastni službi*, Ljubljana 1908, str. 179–180. Za več podatkov o mašnih paramentih gl. Maja Hren Brvar, *Liturgična oblačila samostana Svete Trojice v Slovenskih Goricah*, Maribor 2013 (razstavni katalog). O pomeni in simboliki gl. Marko Balažič, *Pomen in simbolika katoliških liturgičnih oblačil na Slovenskem*, Maribor 2021 (tipkopis raziskovalne naloge).

14 Melinda Watt, *Textile Production in Europe: Silk, 1600–1800*, dostopno: https://www.metmuseum.org/toah/hd/txt_s/hd_txt_s.htm [26. 12. 2023]. Več o razvoju vzorca granatnega jabolka gl. Rosalia Bonito Fanelli, *The Pomegranate Pattern in Italian Renaissance Textiles: Origins and Influence*, Contact, Crossover, Continuity: Proceedings of the Fourth Biennial Symposium of the Textile Society of America, September 22–24, 1994, Los Angeles 1995.

15 Watt, *Textile Production*.

16 Watt, *Textile Production*.

17 Žontar, 1957, str. 41–42.

Meniha predstavljata cesarju Justinijanu jajčeca, skrita v pohodniških palicah, v ozadju svilogojjski prostor z delavci in proizvodnja svile.¹⁸

Zadnja stran mašnega plašča (kazule). Izvezla ga je in podarila ljubljanski stolnici vladarica Marija Terezija, katere grb služi kot izvir originalnega cvetličnega okrasja, ki je ostalo po restavriranju in zamenjavi blaga na licu. Foto: M. Balažič, 2023.

OD MANUFAKTURNIH ZAČETKOV DO STROKOVNIH IZSLEDKOV

Svilogojstvo je preko Beneške republike v 16. stoletju prodrlo v Furlanijo in Goriško-Gradiščansko regijo. Zadnji dve sta bili še v sklopu notranjeavstrijskih dežel vključeni v Habsburško monarhijo in obsegali del današnjega slovenskega prostora. Leta 1674 so bila potrjena cehovska pravila tkalcev trakov in svilenih tkanin v Ljubljani.¹⁹ Prvi začetki svilogojstva na Goriškem so bili leta 1719, takrat sta svilene tkanine proizvajala Jožef Pertot in Filip Balestri. Iz leta 1725 izvira tudi znamenita svilarna v Fari ob Soči (današnja Farra d'Isonzo).²⁰ Kot klimatsko primerni sta se v začetku uveljavili samo Goriška in Gradiščanska, zato sta postali vir za proizvodnjo svilenih zapredkov (kokonov) in razvoj morikulture (gojenja murv za potrebe svilogojstva).²¹ V 18. stoletju dobimo na Slovenskem tudi prve zapisane izraze za posamezne tipe niti in dele kokona, ki jih je predlagal Franc Henrik, baron Raigersfeld-Rakovec (1697–1760).²²

Kljubovanje naravi in trdoživost murv najlepše ponazarja vejnati lok, ki sta ga spletli murvi v Štanjelu. Foto: M. Balažič, 2023.

18 Theodor Galle po Johannesu Stradanusu, *Sviloprejška*, serija *Sericus Vermis*, ok. 1590–1600, bakrorez, zbirka Davison Art Center. Dostopno na: <https://dac-collection.wesleyan.edu/objects-1/info/16832> [29. 12. 2023]. Več o seriji grafik gl. tudi The MET, *New Inventions of Time*, dostopno na: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/659705> [29. 12. 2023].

19 Šorn, 1953, str. 104.

20 Prav tam, str. 103.

21 Josip Žontar, *Gojitev sviloprejšk*, ur. Pavel Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan, Fran Zwitter, *Gospodarska zgodovina*. Enciklopedična obravnava po panogah. Zgodovina agrarnih panog, Zv. 1, Ljubljana 1970, str. 409–410.

22 Antolič, 2004, str. 24.

Z letom 1725 je tudi v Ljubljani zapisana ena izmed prvih manufaktur svilenih nogavic Pierra Toussainta Taboureta, ki je s svojo svilarno ustvaril monopol pri izdelavi nogavic na Kranjskem.²³ Drugo svilarsko manufakturo sta ustanovila Jernej Čebul in Ludvik Anton Reja leta 1731.²⁴ Bila je še uspešnejša od Tabouretove, saj je tudi ponujala več izdelkov.²⁵ Po njenem propadu leta 1754 sta nastali manufakturi Jurija Zanettija in Jožefa Harmana (1755).²⁶ Leta 1756 je v Valenciji izučeni Jožef Perko želel v Postojni ustanoviti svojo svilarsko manufakturo, ki bi pridelovala več različnih vrst svilenega blaga (brokat, taft, saten, žamet in celo trakove). A žal, od komerčnega konsenza ni pridobil dovoljenja za finančno podporo.²⁷ Nato so sledile še manufakture Andreja Cerarja (1775), Jožefa Kopfmüllerja (1792) in Karla Bonomija (1788). Večina ljubljanskih svilarskih obratov je zamrla med leti 1793 do 1800.²⁸ V 18. stoletju je bilo tudi v Mariboru svilarsko podjetje Josipa Gottererja in nato leta 1794 poskus vzpostavitve svilogojstva v Vetrinjskem dvoru, kjer sta želela Filip Henrik, baron Schaller in Janez pl. Hütthaler zasaditi murve in začeti svilarstvo, vendar so prihajajoči vojni časi idejo zavrli.²⁹

Z namenom razširitve svilogojstva, želita, najprej lasuljar Tabouret (leta 1730) in nato Marko Anton pl. Perizhoff načrtno zasaditi murve, a ne naletita na pretirano podporo znotraj deželnozborskih vrst. Leta 1740 se s patentom povabi k zasaditvi

murv na vseh opustelih zemljiščih v kranjskem in celjskem okrožju. Neuspešno naložbo v drevesnici z murvami doživi tudi Matevž Fr. Perre.³⁰ Goriško-gradiščanski komerčni magistrat si kot eno izmed nalog leta 1756 zada, da bo goriško svilogojstvo povzdignil na raven francoskega in beneškega. Kmetje so z odlokom razdeljeni po površini zemljišč v njihovi lasti v tri skupine in so primorani posaditi najmanj 10 murv. Leta 1763 pride s patentom o pospeševanju svilogojstva do prevzema komerčnih konsensov na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Perrove sadike leto pred izdajo patenta odkupi kranjski komerčni konsens, od preostalih konsensov pa se zahteva, da se kokoni odkupujejo po primerljivih cenah. Zaradi manjšega donosa kokonov na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem se v teh deželah preneha državna podpora. Nastane pa tudi kasneje dokazano napačno mnenje, da so le-te dežele klimatsko manj primerne za usrezno stopnjo razvoja svilogojstva.³¹ Po napoleonskih vojnah (1803–1815) je naloga pospeševanja svilogojstva v rokah kmetijskih družb in privilegiranih in zainteresiranih posameznikov (Janez N. Hradecky, Jožef Orel, Janez Zalokar, Franc Hlubek). Znanje o svilogojstvu se širi preko *Kmetijskih in rokodelskih novic*, intelektualcev in raziskovalnih prispevkov strokovnjakov.³²

Po letu 1830 so nastale nove drevesnice v Kanalu na Soči in Bovcu.³³ Leta 1833 pa je zaživela drevesnica na zemljišču, ki ga je kupila kranjska

23 Šorn, 1953, str. 104.

24 Šorn, 1953, str. 105.

25 Šorn, 1953, str. 108.

26 Žontar, 1957, str. 83.

27 Šorn, 1953, str. 104.

28 Šorn, 1953, str. 110.

29 Žontar, 1957, str. 85.

30 Žontar, 1970, str. 410.

31 Žontar, 1970, str. 411.

32 Žontar, 1970, str. 412; Žontar, 1957, str. 98–99; Janez Nepomuk Hradecky je bil ljubljanski župan (1820–1846), Jožef Orel je deloval kot agronom in pravnik, Janez Zalokar je kot duhovnik deloval v Škocjanu pri Mokronogu, Franc Ksaver Hlubek je bil profesor na družbenem dvorcu v Spodnjih Poljanah.

33 Žontar, 1957, str. 86.

kmetijska družba. Po letu 1844 je zaživela na Poljanah, kamor so prepeljali 11.000 sadik. Tudi ljubljanski župan Hradecky si je uredil svojo zasebno drevesnico. Med drevesi, ki jih je prodajala kranjska kmetijska družba v Ljubljani, je bilo moč kupiti tri vrste murv: *Morus alba*, *Morus chinensis* in *Morus morettiana*.³⁴ Prvo so na Štajerskem uporabljali za glavno krmo sviloprejk, zadnjo pa za dohrmljanje.³⁵ Po posredovanju Hradeckya so prebivalcem na Golovcu razdelili sadike *Morus multicaulis*.³⁶

Kokone so posredniki prevzemali od kmetov/ pridelovalcev in jih prodajali na t. i. kokonskih sejmihi. Za Primorsko so se ti odvijali v Gorici, Krminu, Fari, Palmanovi in Vidmu, za Istro pa v Kopru in Poreču.³⁷ Čeprav se na prostoru današnjega slovenskega ozemlja niso resneje ukvarjali s svilarstvom in z odvijanjem svile v primerjavi z Italijo, pa je bilo v 19. stoletju več filand, ki so bile skoncentrirane predvsem na primorskem delu. Edina večja je bila v Plevni pri Žalcu, ki jo je leta 1847 na svojem gospostvu uredil graščak baron Ludvik Hausmann, sicer lastnik gospostva Novo Celje.³⁸ Od dvorca so vodili trije murvovi drevoredi (nem. *Maulbeerbaum-Alle*) proti Petrovčam, Žalcu in Savinji.³⁹ Baron Hausmann je uredil velike nasade murv, ki so do leta 1848 znašali 30.000 sadik. Njegov upravnik Venceslav Jurij Dundr navaja, da jih je bilo leta 1846 pridobljenih 28.000, od teh 23.000 italijanskega izvora in 5000 nemškega.⁴⁰

RAZŠIRJANJE ZNANJA O SVILOGOJSTVU V 19. IN 20. STOLETJU

Kmetijske in rokodelske novice so bile za kmete in svilogojce odličen vir primarnih informacij o znanju vzrejanja sviloprejk, hkrati pa so jih seznanjale s številnimi novostmi in dosežki iz svilogojstva in svilarstva. V člankih so s spodbudnimi nasveti in prigovarjanjem k učinkovitim svilogojskim praksam poskušali povečati dobiček kmetom in kvaliteto svile.⁴¹ Da kvaliteta kranjske svile ni zaostajala za italijansko, lahko vidimo na primeru članka *Ali je naša svila (žida) kej vredna?*, v katerem neznani avtor poda rezultate primerjav domače (iz slovenskega prostora) in tuje (iz italijanskega prostora) svile.

Izjemno uspešno rejo je v letu 1854 dosegel baron Lazzarini v Smledniku, ki je pridelal zadostno količino kokonov, iz katerih je v odvijalnici dr. Orla nastalo 6 funtov svile (danes približno 3 kg, op. avtorja). Svilo je baron nato prodal v tkalnico blaga Antona Hvale, kjer je dosegla velike pohvale in je zanjo dobil 1 florint in 20 krajcarjev več po funtu teže kot pri italijanski svili.⁴² Poučni članki in strokovna literatura so omogočali, da so deležniki svilogojstva, ki so bili pravzaprav večinsko gonilna sila, dobili informacije in potrebno znanje za pravilno in uspešno rejo sviloprejk. Pri tej pedagoško-didaktični literaturi sta pomembno vlogo odigrala predvsem Franz Ksaver Hlubek (1802–1880)⁴³ in Ivan Bolle

34 Žontar, 1957, str. 94–95.

35 Žontar, 1957, str. 100.

36 Prav tam, str. 95.

37 Prav tam, str. 88.

38 Prav tam, str. 100–102.

39 Vaclav Jiří Dundr, *Stiriens Eden: Das Santhal und die Umgebungen von Neu-Cilli in der südlichen Unter-Steiermark*, Dunaj/ Leipzig 1847, str. 109.

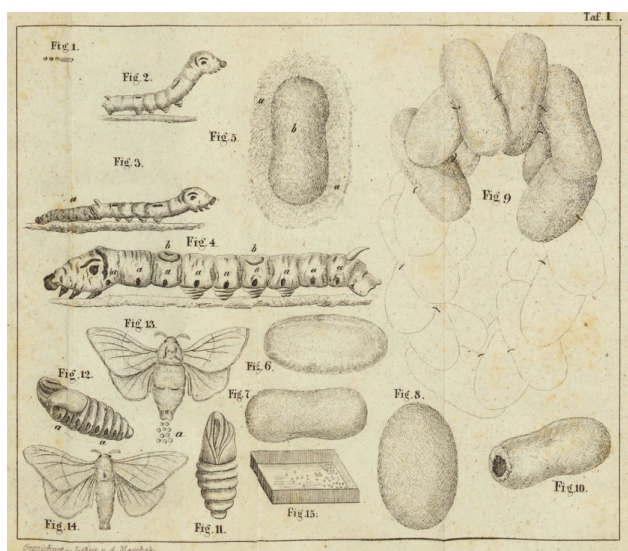
40 Prav tam, str. 212.

41 Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, 21. 3. 1849, št. 12, str. 48.

42 Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči, 12. 4. 1854, št. 29, str. 114.

43 Za njegovo biografijo gl. Andrej Šalehar, *Franz Xaver Hlubek in slovenska živinoreja*, Kmetovalec, št. 1, 2016, str. 9–12.

(1850–1924)⁴⁴ s svojimi deli *Nauk murve in svilne gosence rediti in svilo pridelovati* (1851),⁴⁵ *Kratek navod, kako razumno izrežati sviloprežke* (1882),⁴⁶ *Sviloreja na Japonskem: z mnogimi podobami* (1898),⁴⁷ *Navod, kako vzgojevati, saditi in oskrbovati murve in kako razumno izrežati sviloprežke* (1908).⁴⁸

Slikovna priloga Hlubekovega dela, ki prikazuje različne stadije v razvojnem krogu sviloprežke.⁴⁹

Pomembno vlogo pri preučevanju svilogojstva in boleznih sviloprejk za Kranjsko je močno odigralo tudi cesarsko-kraljevo poskuševališče v Gorici, ki ga je sprva vodil Friedrich J. Haberlandt (1826–1878), nato pa leta 1871 prevzel že prej omenjeni Ivan Bolle. Cesarsko-kraljevo poskuševališče za svilorejo v Gorici je nastalo 2. januarja 1869.⁵⁰

Po razmahu pebrine je poskuševališče imelo pomembno vlogo pri preučevanju sviloprejk po Pasteurjevi metodi in preprečevanju širjenja te bolezni.⁵¹ S pomočjo poskuševališča za svilorejo je strokovnjakom uspelo posledice bolezni sviloprejk zmanjšati do leta 1870.⁵² Po ustanovitvi cesarsko-kraljevega poskuševališča v Gorici sta se mu leta 1894 pridružila mariborsko in 1896 ljubljansko.⁵³

Državna podpora svilarskim komisijam se je podelila na Goriškem in Štajerskem, Kranjska pa je bila neuspešna. Leta 1844 so svilogojstvo na Kranjskem opustili in izsekali murve. Druga velika težava slovenskih svilogojcev je bila tudi pebrina (*Nosema bombycis*), bolezen, ki je povzročila upad pridelka kokonov, leta 1852 pod stopnjo 24 % na Goriško-Gradiščanskem in v Istri. Alpske dežele je bolezen zajela z zamikom, leta 1866.⁵⁴

Svilogojci so svoj pridelek želeli nadomestiti z vzhodnoazijskimi prelci oz. veččami, med njimi najbolj z jamamajem (*Antharea yamamai* L.). Le-ti so bili na boleznih udomačenih sviloprejk imuni, a je bilo svilo z njih težje odvijati, tudi prehrana je bila drugačna, kar je otežilo dodatno rejo, saj bi bili potrebni nasadi hrasta. Za razširitev jamamaja na Slovenskem sta zaslužna Ivan Mach in njegova hči Marija. Kmalu se je

44 Za njegovo biografijo gl. Eva Holz, Ivan Bolle, *Slovenska biografija*, dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1002650/> [29. 12. 2023].

45 Franc Ksaver Hlubek, *Nauk murve in svilne gosence rediti in svilo pridelovati*, Gradec 1851.

46 Ivan Bolle, *Kratek navod, kako razumno izrežati sviloprežke*, Gorica 1882.

47 Ivan Bolle, *Sviloreja na Japonskem: z mnogimi podobami*, Gorica 1898.

48 Ivan Bolle, Franc Gvozdenović, *Navod, kako vzgojevati, saditi in oskrbovati murve in kako razumno izrežati sviloprežke*, Gorica 1908.

49 Franc Ksaver Hlubek, *Nauk murve in svilne gosence rediti in svilo pridelovati*, Gradec 1851, tabla 1.

50 Darinka Blažica, *Goriška. Zgodovinski spomin – kmetijske strokovne in izobraževalne institucije na Goriškem. Zavod nadaljuje žlahtno tradicijo*, Goriška, 9, 2014, str. 22.

51 Žontar, 1970, str. 413.

52 Žontar, 1957, str. 108.

53 Blažica, 2014, str. 22.

54 Žontar, 1957, str. 114.

izkazalo, da za rejo hrastovi prelci oz. jamamaji niso donosni.⁵⁵ Podobno usodo so doživeli tudi drugi prelci – pajesnov prelec (*Samia cynthia D.*), ki se hrani s pajesnom (ajlant ali božje drevo) in proizvaja divjo svilo eri in bezgov prelec (*Hyalophora cecropia L.*). O pajesnovem prelcu je pisala poročevalka Minica v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*,⁵⁶ z njegovo rejo pa se je izdatneje ukvarjal Viljem pl. Ritter, ki v ta namen uporabljal ob južni železnici zasajeni veliki pajesen.⁵⁷

Na Dunaju je med 15. in 16. oktobrom 1867 potekal svilogojski kongres. Udeležili so se ga ugledni predstavniki iz naših dežel, mdr. grof Jožef Barbo-Waxenstein, ki je zastopal Kranjsko in ljubljansko kmetijsko družbo, Friderich Haberlandt, kasnejši vodja svilogojske postaje v Gorici (1869–1871), plemič Viljem (naveden Wilhelm) von Ritter kot predstavnik goriške kmetijske družbe ter Franc Ksaver Hlubek kot ustanovitelj in vodja štajerske kmetijske družbe.⁵⁸ Zadnji omenjen je ob priložnosti 15. oktobra 1867 nagovoril zbrane in poudaril, da si veliko kmetov v avstrijskih deželah zaman prizadeva uveljavitev svilogojstva kot donosne kmetijske panoge, saj so na vladi menili, da je svilogojstvo le »kmetijsko igrakanje«, ne pa resna gospodarska panoga. Poudaril je prisotno problematiko primernosti alpskega prostora (severnih dežel) za svilogojstvo in še enkrat posebej omenil, da so tudi te dežele enako sposobne kot južnejše.⁵⁹

Na kongresu je Hlubek poudaril, da so po naročilu oblasti zasadili murvova drevesa vzdolž proge, ki je povezovala Frohnleiten z Ljubljano. Med temi, ki so jih našteali 200.000, so bila tako visokodebelna drevesa kot tudi grmiči. Okrog 400 železničarskih družin se je ukvarjalo s svilogojstvom na tem področju in s pomočjo južne železnice pošiljalo kokone za odkup. V enem utežnem funtu, ki so ga pridelali, je bilo mogoče našteati 180 kokonov.⁶⁰

Na prelomu iz 19. na 20. stoletje je svilogojstvo postalo postranski posel malih kmetov, zaradi uvoza cenejših kokonov iz Azije, pa je slovensko svilogojstvo postalo nekonkurenčno in zaradi pomanjkanja povpraševanja polagoma zamiralo. V medvojnem času je zahodna polovica slovenskega ozemlja pripadla Italiji, kjer je svilogojstvo doživljalo navidezne spodbude, a je do leta 1934 skrajno upadlo.⁶¹ Zanimiv podatek je višina cene za 1 kilogram kokonov leta 1929 – 16 lir, nekdanj pa je bil vreden 70 lir, naslednje leto je cena padla na pičlih 5 lir. Oblast je poskušala omiliti posledice padca cen z nagrajevanjem kmetov, podeljevanjem pregledanih zdravih jajčec (narečno semena) in pripravljala strokovne tečaje. Kmetje so murve začeli izsekavati.⁶² Poskuse svilogojstva so z zasajevanjem murv izvedli tudi na začetku 20. stoletja v Prekmurju (okolica Dolnje Lendave in Murske Sobote), a so bili neuspešni, saj so sadike svojo proizvodno moč listne mase dosegle komaj po koncu 1. svetovne vojne.⁶³

55 Žontar, 1970, str. 413. Glej Marjan Mušič, *Iz življenja in dela Machovih*, Kronika, 3/3, 1955, str. 165–170; Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 14. 8. 1867, št. 33, str. 274; Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 28. 8. 1867, št. 35, str. 1.

56 Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 11. 11. 1863, št. 45, str. 1.

57 Žontar, 1957, str. 106.

58 Prav tam str. 107.

59 Arthur v. Hohenbruck, *Verhandlungen des Seidenbau-Congress. Wien am 15., 16. und 17. Oktober 1867*, Dunaj, 1867, str. 7–8.

60 Prav tam, str. 49.

61 Žontar, 1970, str. 414.

62 Žontar, 1957, str. 120.

63 Žontar, 1970, str. 414.

Jugoslovanska oblast je svilogojstvo skušala ohraniti in je zato leta 1948 postavila novo svilogojno postajo na Pristavi pri Gorici, leta 1952 je z odlokom murvova drevesa zaščitila in prepovedala namerno izsekavanje.⁶⁴ Pomembno vlogo za ohranjanje svilogojstva in morikulture (vzgoja murv za namene svilogojstva) je imel v 50. in 60. letih 20. stoletja Evgen Mayer pl. Leithenburg (1889–1970) iz graščine Lože pri Vipavi. Posestvo je bil po vojni prisiljen »podariti« oblastem, sam pa se je naselil na Rafutu. Njegov najpomembnejši doprinos poleg ohranjanja svilogojstva je rokopisni izdelek na temo gojenja in razmnoževanja murv za namene svilogojstva, ki je bil v uporabi do leta 1960.⁶⁵

Svileno blago tkalke Alenke Rupnik iz svilenih niti
Maje Botolin Vaupotič.
Foto: M. Balažič, 2023.

Ponovno zanimanje za svilogojstvo na Slovenskem je leta 2016 vzbudil bilateralni madžarsko-slovenski projekt pod vodstvom dr. Andreje Urbanek Krajnc in dr. Rebeke Lucijane Berčič.⁶⁶ Obujanje svilogojstva se je začelo postopoma, z njim pa tudi svilarstvo, kar smo številni svilarji in svilogojci začeli predstavljati javnosti.⁶⁷ Med glavnimi dosežki ponovne obuditve svilogojstva lahko štejemo odvitje svile, pridelane popolnoma v Sloveniji, izdelava čipke iz slovenske svile v sodelovanju s Čipkarsko šolo Idrija,⁶⁸ tkanje blaga iz svilenih niti⁶⁹ in številne strokovne ter znanstvene študije na področju tehnologije pridelave svilenih niti in izboljšav v metodologiji in tehnologiji svilarstva in svilogojstva. Tradicionalna znanja in vedenje o svilogojstvu oz. svilarstvu v širšem evropskem prostoru, vključno s Slovenijo, pa bo predstavljeno v katalogu, ki nastaja v sklopi projekta ARACNE.⁷⁰

64 Žontar, 1957, str. 121.

65 France Adamič, *Evgen Mayer*, Primorski biografski leksikon (ur. Martin Jevnikar), 10, Gorica 1984, str. 397–398; Ana Gregorič, *Grad Lože. O kmetijski šoli na gradu v Ložah pri Vipavi med letoma 1946 in 1961*, Ljubljana 2014, str. 12–14 (tipkopis diplomske naloge); France Adamič, Evgen pl. Mayer, Slovenska biografija, dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923620/> [28. 12. 2023].

66 Več o projektu gl. <https://www.fkbv.um.si/?p=1520> [28. 12. 2023].

67 Za več informacij gl. <https://svila.si/> [28. 12. 2023]; Katarina Vaupotič, *Obujanje tradicije svilogojstva in svilarstva na Ormoškem*, Zgodovinski zapisi (ur. Manica Hartman), XIX/2022, str. 48–50; Marina Dermastia, *Odmotavanje svilene niti*, National Geographic, št. 5, 2023, str. 50–71; *Trajnost in krožno gospodarstvo v tekstilstvu: zbornik izvečkov: 49. simpozij o novostih v tekstilstvu*, ur. Mateja Kert in Brigita Tomšič, Ljubljana 2023.

68 Vzorci in študije ter umetelne čipke so bili razstavljeni na 41. Festivalu idrijske čipke, v sklopu katerega je bila predstavljena razstava *Sijaj svilene niti*.

69 Svilene niti za blago je odvila Maja Botolin Vaupotič, stkala pa jih je Alenka Rupnik. Blago je bilo sprejeto in razstavljeno na Rokodelskem bienalu v Slovenj Gradcu, nato še v Ljubljani. Več o razstavljenem blagu gl. Cvetka Požar idr., *Nova slovenska svila (NSS 3) – svileni blago, ročno tkanje*, Triennale rokodelstva: razstava sodobnih in inovativnih izdelkov na temeljih bogate kulturne dediščine Slovenije, Slovenj Gradec 2023, str. 16–17 (razstavni katalog).

70 Za več informacij gl. <https://www.um.si/objava/preporod-pridelave-svile-zacetek-projekta-aracne/> [28. 12. 2023].

SKLEPNE MISLI

Bogata tradicija svilogojstva in svilarstva je v slovenskem prostoru prisotna že 500 let. Raziskovalcem je zanimiva iz etnološkega, antropološkega, botaničnega, zoološkega, umetnostnozgodovinskega in zgodovinskega vidika. Danes skoraj pozabljeni del naše kulture je marsikateremu Slovencu tuj ali neznan, še vedno je prisotno mnenje o klimatski neprimernosti Slovenije. Članek s pomočjo pregleda literature in časopisnega ter drugega slikovnega gradiva želi bralcu približati tematiko in ga seznaniti s problematiko svilogojstva nekoč ter z njegovim ponovnim obujanjem danes.

ZAHVALE

Posebno zahvalo namenjam urednici publikacije Manici Hartman in Nevenki Korpič, ki sta me pozvali k oddaji prispevka. Zahvaljujem se Maji Botolin Vaupotič za nasvete in pomoč pri nastajanju članka, Boštjanu Prevcu za ogled zakristijske zbirke paramentov v ljubljanski stolnici, red. prof. dr. Poloni Vidmar za usmeritev glede delovanja Vaclava Dundra in dr. Andreji Urbanek Krajnc za strokovno pomoč in nasvete v zvezi z zgodovino svilogojstva in morikulturo.

POVZETEK

Znanje svilogojstva je s človeštvom že več kot 6000 let. Prve začetke lahko umeščamo na Kitajsko, od koder so se različne dobrine prenašale po svilni poti v evropsko okolje (pot je dobila ime po najbolj iskanem blagu – svili). V Bizantinsko cesarstvo je prišlo svilogojstvo sredi 6. stoletja, nato se je razširilo tudi v preostale dele Evrope. Cvetoča trgovina s svilo je povzročila, da se je svilogojstvo začelo širiti. Prve zametke lahko na Slovenskem zaznamo v 16. stoletju, ko je svilogojstvo prišlo z Goriške. Nato se je postopoma uveljavljalo, predvsem pa je uspevalo na zahodnem, primorskem koncu. Za pospeševanje svilogojstva na Slovenskem so zaslužni predvsem plemiči in habsburški vladarji, ki so ustanavljali odvijalnice in dajali finančno podporo. Tudi obrtniki so v Ljubljani ustanavljali prve manufakture v 18. stoletju. Najbolj se je svilogojstvo razširilo v 19. stoletju, ko so manufakture nasledili tovarniški obrati. Slovenski prostor se je stežka uveljavljal na tržišču, pa vendar rezultati trdega dela niso bili spregledani. Prav tako so pomembno vlogo odigrali številni pisci, s pomočjo dela katerih je tudi neizobražena javnost, predvsem kmetje, dobila osnovno in potrebno izobrazbo za svilogojstvo. Svilogojstvo je po razmahu uničujoče bolezni doživljalo zaton, ki se je stopnjeval vse do 60. let 20. stoletja. Ponovno je zaživelo po letu 2019 in še traja, pozabljeno znanje pa ponovno dobiva živo formo in pridih aktualnost in željo po ohranitvi.

LITERATURA

- France Adamič, *Evgen Mayer*, Primorski biografski leksikon (ur. Martin Jevnikar), 10, Gorica 1984.
- Jožica Antolič, *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem*, Maribor 2004 (tipkopis diplomskega dela).
- Marko Balažič, *Pomen in simbolika katoliških liturgičnih oblačil na Slovenskem*, Maribor 2021 (tipkopis raziskovalne naloge).
- Marko Balažič, *Svilogojstvo in svilarstvo. Zgodovina svilogojstva na Slovenskem*, Tatjana Štefanič et. al., Veščine in skrivnosti mojstrov in mojstric tkanja, Ptuj 2023, brez paginacije.
- Darinka Blažica, *Goriška. Zgodovinski spomin – kmetijske strokovne in izobraževalne institucije na Goriškem. Zavod nadaljuje žlahtno tradicijo*, Goriška, 9, 2014.
- Ivan Bolle, Franc Gvozdenović, *Navod kako vzgojevati, saditi in oskrbovati murve in kako razumno izrežati sviloprežke*, Gorica 1908.
- Ivan Bolle, *Kratek navod kako razumno izrežati sviloprežke*, Gorica 1882.
- Ivan Bolle, *Sviloreja na Japonskem: z mnogimi podobami*, Gorica 1898.
- Rosalia Bonito Fanelli, *The Pomegranate Pattern in Italian Renaissance Textiles: Origins and Influence*, Contact, Crossover, Continuity: Proceedings of the Fourth Biennial Symposium of the Textile Society of America, September 22–24, 1994, Los Angeles 1995.
- Marina Dermastia, *Odmotavanje svilene niti*, National Geographic, št. 5, 2023.
- John Feltwell, *The Story of Silk*, Sutton 1990.
- Janez Flis, *Umetnost v bogočastni službi*, Ljubljana 1908.
- Ana Gregorič, *Grad Lože. O kmetijski šoli na gradu v Ložah pri Vipavi med letoma 1946 in 1961*, Ljubljana 2014 (tipkopis diplomske naloge).
- Franc Ksaver Hlubek, *Nauk murve in svilne gosence rediti in svilo pridelovati*, Gradec 1851.
- Anton v. Hohenbruck, *Verhandlungen des Seidenbau-Congress. Wien am 15., 16. und 17. Oktober 1867*, Dunaj, 1867.
- Maja Hren Brvar, *Liturgična oblačila samostana Svete Trojice v Slovenskih Goricah*, Maribor 2013 (razstavni katalog).
- Vesna Mia Ipavec, *Murve in kavalirji: svilogojstvo na Goriškem*, Ljubljana 2008.
- Ludmila Kybalova, Olga Herbenova, Milena Lamarova, *The Pictorial Encyclopedia of Fashion*, London 1968.
- Marjan Mušič, *Iz življenja in dela Machovih*, Kronika, 3/3, 1955.
- Cvetka Požar idr., *Nova slovenska svila (NSS 3) – svileni blago, ročno tkanje*, Triennale rokodelstva: razstava sodobnih in inovativnih izdelkov na temeljih bogate kulturne dediščine Slovenije, Slovenj Gradec 2023, str. 16–17 (razstavni katalog).
- Mary Schoeser, *Silk*, New Haven/London 2007.
- Andrej Šalehar, Franz Xaver Hlubek in slovenska živinoreja, *Kmetovalec*, št. 1, 2016.
- Jože Šorn, *Svilarske manufakture v Ljubljani (1723–ok. 1800)*, Kronika, 1/2, 1953.
- *Trajnost in krožno gospodarstvo v tekstilstvu : zbornik izvlečkov: 49. simpozij o novostih v tekstilstvu*, ur. Mateja Kert in Brigita Tomšič, Ljubljana 2023.
- Katarina Vaupotič, *Obujanje tradicije svilogojstva in svilarstva na Ormoškem*, Zgodovinski zapisi (ur. Manica Hartman), XIX/ 2022.

- Josip Žontar, *Gojitev sviloprejk*, ur. Pavel Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan, Fran Zwitter, *Gospodarska zgodovina. Enciklopedična obravnava po panogah. Zgodovina agrarnih panog*, Zv. 1, Ljubljana 1970.
- Josip Žontar, *Svilogojstvo in svilarstvo na Slovenskem od 16. do 20. stoletja*, Ljubljana 1957.

ČASOPISNO GRADIVO

- *Svila (žida) in kupčija z njo*, Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči, 21. 3. 1849, št. 12.
- *Ali je naša svila (žida) kaj vredna?*, Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči, 12. 4. 1854, št. 29.
- *Svila*, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 26. 10. 1859, št. 43.
- Minica, *Božje drevo in svila ubožnih*, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 11. 11. 1863, št. 45.
- *Dopisi iz Ljubljane*, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 14. 8. 1867, št. 33.
- Janez Mah, *Kako se izrejajo hrastove svilne (židne) gosenice Yama-mai*, Novice gospodarske, obrtniške in narodne, 28. 8. 1867, št. 35.

SPLETNO GRADIVO

- Eva Holz, Ivan Bolle, *Slovenska biografija*, dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1002650/> [29. 12. 2023].
- France Adamič, Evgen pl. Mayer, *Slovenska biografija*, dostopno na: <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi923620/> [28. 12. 2023].
- <https://svila.si/> [28. 12. 2023].
- <https://www.fkbv.um.si/?p=1520> [28. 12. 2023].
- <https://www.um.si/objava/preporod-pridelave-svile-zacetek-projekta-aracne/> [28. 12. 2023].
- Melinda Watt, *Textile Production in Europe: Silk, 1600–1800*, dostopno: https://www.metmuseum.org/toah/hd/txt_s/hd_txt_s.htm [26. 12. 2023].